

Posudek oponenta habilitační práce

Univerzita Karlova v Praze	
Fakulta	Přírodovědecká
Habilitační obor	Sociální geografie a regionální rozvoj
Uchazeč	RNDr. Dana Řezníčková, Ph.D.
Pracoviště	Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Habilitační práce	Geografické kurikulum: zamýšlená, realizovaná a dosažená podoba
Oponent	doc. Mgr. Petr Knecht, Ph.D.
Pracoviště	Katedra geografie PdF MU

Předkládaná habilitační práce je pojata jako soubor 13 publikovaných vědeckých prací doplněných propojujícím komentářem. Vědecké práce byly vybrány z bohaté publikační činnosti autorky, která čítá více než 100 položek. Předkládané publikace reprezentují tematický průřez autorčinou tvorbou. Texty jsou z velké části výstupy projektů základního (mimo jiné také projektu GA ČR) i aplikovaného výzkumu. Jednotlivou myšlenkou a také cílem souboru textů je snaha postihnout obecnější problémy geografického vzdělávání a didaktiky geografie v Česku, které je možné v užším vymezení možné považovat za dílčí součásti aplikované geografie. Habilitační práce je přínosná zejména v tom, že souhrnně řeší historickovývojové, obsahové, koncepční a konceptuální otázky geografického vzdělávání. Silnou stránkou práce je její orientace na ideál zamýšleného, realizovaného a dosaženého geografického kurikula, k jehož dosažení by mělo geografické vzdělávání směřovat.

Přestože jsou mi předkládané práce Dany Řezníčkové důvěrně známé, nebudu se ke každé z nich vyjadřovat samostatně. Jednak by to nemělo smysl – jedná se o práce v minulosti posouzené a publikované a jednak je nezbytné habilitační práci (a ostatně celou dosavadní výzkumnou, pedagogickou i popularizační činnost autorky) hodnotit a vnímat jako celek. Za klíčovou považuji zejména úvodní přehledovou kapitolu, která je výsledkem dlouhodobé precizní vědecké práce. Ta je cenná především v tom, že zdařile propojuje stěžejní domácí i zahraniční poznatky týkající se jednotlivých zkoumaných témat. V prostředí geografického vzdělávání je tento integrující přístup nezbytný a současně také není vždy samozřejmý, neboť je mimořádně náročný na čas i vložené badatelské úsilí. Aby bylo možné geografické vzdělávání zlepšovat, není možné pouze mechanicky odkazovat na inspirativní zahraniční koncepce, ale je nutné tyto koncepce citlivě interpretovat a implementovat s ohledem na aktuální stav, historický vývoj a podmínky geografického vzdělávání v Česku. To ostatně autorka průběžně činí také ve své habilitační práci. Autorkou uváděné originální a cenné myšlenky se budu snažit v tomto posudku posouvat dále, čímž se zároveň odhalí silné i slabší stránky posuzovaného souborného díla.

V úvodní syntetickopřehledové kapitole autorka mimo jiné stručně shrnuje historický vývoj didaktiky geografie se zvláštním zřetelem k proměnám, kterými didaktika geografie prošla po roce 1989. Autorka se poměrně kriticky zamýšlí nad aktuálním stavem didaktiky geografie v Česku. Lze souhlasit, že navzdory obrodě, kterou didaktika geografie aktuálně prochází, je současná institucionální, teoreticko-metodologická, publikační a zejména personální základna didaktiky geografie stále ještě nedostatečná. Zejména pokud ji srovnáme s mimořádně produktivním obdobím 70. let 20. stol., ve kterém didaktiku geografie v Česku profilyvaly osobnosti jako Fričová, Machýček, Wahla a mnozí

další. Didaktika geografie vždy byla (a bohužel stále je) záležitostí jednotlivců působících na různých převážně geografických pracovištích. Jakmile se kolem těchto jednotlivců podařilo etablovat výzkumné týmy, didaktika geografie zaznamenávala vzestup. V současnosti je po dlouhé době možno pozorovat koncentraci týmového vědeckého výzkumu v didaktice geografie, a to především na PŘF UK v Praze a PdF MU v Brně. Dana Řezníčková je bezesporu vůdčí osobností slibně se rozvíjející pražské geografickodidaktické školy. Některé z textů předkládaných v habilitační práci mohou být považovány za programové texty pražské větve geografickodidaktických badatelů. Zejména v kapitole 5 věnované perspektivám výzkumu v didaktice geografie (s. 54–59) se autorce s oporou o přehled aktuálních domácích prací spadajících do oblasti didaktiky geografie (dosud podchycených jen nepřehledně a útržkovitě) podařilo dospět ke kritické reflexi, syntéze, zobecnění a následné teoretizaci.

Autorka prostřednictvím předkládané habilitační práce nastavuje zrcadlo svému vlastnímu oboru, neboť kriticky přiznává, k čemu výzkum v didaktice geografie dospěl a jaký typ poznatků vlastně produkuje. Z porovnání základních otázek, kterými by se měla didaktika geografie zabývat (srov. s. 4–5 předkládané práce) a souhrnného přehledu geografickodidaktických výzkumů zpracovaného autorkou (kap. 3.2) vyplývá, že základní otázky didaktiky geografie zůstávají v Česku dlouhodobě nezodpovězeny. Autorka například upozorňuje, že výzkumem a analýzou procesů stránky vyučování a učení zeměpisu se z odborníků hlásících se k didaktice geografie téměř nikdo nezabývá. Můžeme tedy pouze spekulovat, jak učitelé v Česku plánují, připravují, realizují a hodnotí výuku zeměpisu/geografie. A hlavně, proč tak vlastně činí, resp. proč je pojetí a struktura obsahu školní geografie v Česku odlišná od pojetí a obsahu školní geografie v edukačně vyspělých zemích (srov. s. 18 posuzované práce). Veškeré informace, které máme k dispozici, jsou v podstatě jen osobní zkušenosti a domněnky. S tím souvisí nemalé metodologické i obsahové rezervy didaktiky geografie v Česku, které se ještě více zvyrazňují v pasážích, kdy je autorka porovnává se strategickými koncepčními dokumenty Vzdělávací komise Mezinárodní geografické unie. Ukazuje se, že některé výzkumné přístupy, například interpretativní nebo náročnější kvantitativní, jakoby v Česku neexistovaly. Přitom pluralita metodologických přístupů je jednou z cest, jak zabezpečit zdravý vývoj každého vědního oboru, neboť využívání neadekvátních metod, případně mechanické využívání pouze určitých metod může vést k nedůvěryhodným výzkumným zjištěním. Při neznalosti metodologií a jednotlivých metod mohou být výzkumná zjištění následně nekriticky nebo dokonce mylně interpretována. Je chválné, že Dana Řezníčková v závěru kap. 5 naznačuje cesty k překlenutí rezerv, bílých míst a nedostatků v geografickodidaktickém výzkumu.

Co posuzovanou práci činí vysoce čtivou a hodnotnou, je zrcadlení dlouhodobého vývoje didaktiky geografie v Česku, jehož sama autorka byla (a je) nedílnou součástí. Tento vývoj je zachycen v úctyhodném výběrovém portfoliu obsažených prací publikovaných v letech 1999–2015. Autorka pro habilitační účely zvolila ze svého pohledu klíčové práce, které jsou širší komunitě didaktiků geografie notoricky známé. Tyto práce jsou diskutovány a citovány také autory působícími mimo didaktiku geografie. To vypovídá o skutečném vlivu Dany Řezníčkové na dění v oboru. Posuzovaná habilitační práce ale není pouze úctyhodným syntetickým souborným dílem. Je obohacena o něco, co by bylo možné nazvat „reflexe žité didaktiky geografie“. V práci je tak kromě samotné informace o stavu oboru obsaženo mnoho nových informací a originálních soudů, jichž je schopen pouze ten, kdo se v oboru orientuje, a snaží se jej s přihlédnutím k jeho tradici, dlouhodobému vývoji a aktuálnímu stavu neustále rozvíjet.

Kromě souhrnného pojednání o kurikulárních a konceptuálních aspektech geografického vzdělávání (srov. většinu předkládaných vědeckých textů autorky) je třeba na posuzované habilitační práci vyzdvihnout její významný empirickovýzkumný potenciál. Ten autorka rozvinula svým dlouhodobým

výzkumným zaujetím pro hodnocení geografických dovedností. Jí navržená klasifikace geografických dovedností (srov. vědecký text č. 10: Geografické dovednosti, jejich specifikace a kategorizace) byla empiricky ověřena a adaptována také v kontextu jiných vyučovacích předmětů (srov. vědecký text č. 12 – kapitola v monografii Řezníčková D. et al. Dovednosti žáků ve výuce biologie, geografie a chemie). Ve zmíněné monografii autorka prokázala schopnost nadoborového myšlení, čímž přispěla k rozvoji teorie i metodologie oborových didaktik přírodovědných předmětů.

K předkládanému portfoliu prací si dovoluji jednu kritickou poznámku. Hodnocení akademického publikování prošlo v poslední dekádě bouřlivým vývojem a proměnami. Nejinak tomu bylo v případě jednotlivých odborných/vědeckých časopisů. Nejsem si jist, zda časopis *Geografické rozhledy* aktuálně reprezentuje platformu, na jejímž základě by měly být udělovány habilitace v oboru Sociální geografie a regionální rozvoj. V jednom konkrétním specifickém případě článku z roku 2006 je to zřejmě v pořádku. Tento článek byl publikován v době, kdy v odborné komunitě ještě nebylo plně etablované scientometrické povědomí o hierarchii, charakteru a cílovém zaměření jednotlivých vědeckých časopisů. Současně se jedná o článek, který obsahuje cenné myšlenky, z nichž některé jsem osobně několikrát citoval. Viděno z dnešního úhlu pohledu se jeví jako žádoucí ve výběrovém publikačním portfoliu uvádět spíše méně prací, ale publikovaných v respektovaných (zejm. mezinárodních) publikačních platformách. Podotýkám, že i takové práce jsou v předkládaném souboru obsaženy.

Otázky k zamyšlení a dle zvážení také k obhajobě:

- 1) Má soudobá didaktika geografie (v zahraničí i v Česku) dostatečně silnou empiricky ověřenou poznatkovou bázi na to, aby rozvíjela svébytné teorie a metodologie? Pokud ano, kde a čím je možné se inspirovat?
- 2) Autorka je aktuálně vůdčí osobností tzv. pražské školy didaktiky geografie, jejíž tradice sahá hluboko do historie. Tato škola je nyní zastřešená Výzkumným centrem geografického a environmentálního vzdělávání PŘF UK. Byla by autorka schopna shrnout program Výzkumného centra stran práce s teoriemi a z hlediska metodologického? Jakým směrem by se měl výzkumný program rozvíjet/profilovat s přihlédnutím k silným a slabým stránkám dalších pracovišť, které se zabývají výzkumem geografického vzdělávání?
- 3) Jaký má autorka názor na soudobou krizi kurikula? Má smysl vzhledem k multiparadigmatičnosti současné (zejm. humánní) geografie, překotnému vývoji postmoderní postindustriální společnosti i odlišným tradicím a kulturním rámcům usilovat o (vy)řešení otázky výběru cílů a obsahu školní geografie?

Závěr

Habilitační práce D. Řezníčkové obsahuje to nejcennější, čím didaktika geografie v Česku aktuálně disponuje. Její výsledky jsou přínosem pro teorii i společenskou praxi. Práce dle mého přesvědčení splňuje požadavky standardně kladené na tento typ prací.

V Brně 21. 8. 2017

Petr Knecht